

UDK: 341.121+342.731
1.02 pregledni znanstveni članek

Sebastijan Valentan

mag. kanonsko-pravnih znanosti, doktorand kanonskega
prava na Papeški univerzi svetega Križa (Rim)

Ob 70. obletnici razglasitve Splošne deklaracije OZN o človekovih pravicah: vera v javnosti kot temeljna človekova pravica

Izvleček: Preden je OZN pred sedemdesetimi leti sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, se je soočala s številnimi različnimi pogledi na to, kaj človekove pravice sploh so in katere naj bodo zapisane v deklaraciji. Mnenja so se kresala že pri tem, ali imajo lahko pravice posameznikov prednost pred pravicami družbe. Totalitarni sistemi in demokratične države so si stali nasproti, a končno je bilo doseženo soglasje – sprejetje deklaracije je predstavljalo velik uspeh za mednarodno skupnost. Med temeljnimi človekovimi pravicami je tudi pravica do svobode veroizpovedi, ki bi jo mnogi radi omejili in si jo podredili. OZN je imela z deklaracijo velik vpliv na razvoj sodnih sistemov po svetu, in sicer za zagotavljanje pravice do verske svobode ter drugih pravic, kakor tudi na dojemanje teh pravic v posameznih državah.

Ključne besede: Organizacija združenih narodov, Splošna deklaracija o človekovih pravicah, človekove pravice, verska svoboda, mednarodno pravo

70th Anniversary of the UN's Declaration of Human Rights: Religion in Public Life as the Fundamental Human Right

Abstract: Before the UN adopted the Universal Declaration of Human Rights, which happened 70 years ago, it had been exchanging various views on the definition of human rights and which rights should be included in the declaration. A heated discussion broke out whether the rights of individuals should be above the rights of society. Totalitarian regimes and democratic countries opposed each other; however, the agreement had been reached. This represented a great victory for the international community. One of the fundamental rights is freedom of religion which tends to be infringed and subordinated by many. By the Declaration of Human Rights, UN wielded a significant influence on the judiciary system worldwide to guarantee the right of freedom of religion and other rights as well as on the perception of those rights in individual countries.

Key words: United Nations Organization, Universal Declaration of Human Rights, human rights, freedom of religion, international law

Uvod

V zadnjem mesecu letošnjega leta (2018) bo minilo natanko sedemdeset let od razglasitve Splošne deklaracije človekovih pravic (resolucija Generalne skupščine OZN št. 217 A (III) z dne 10. decembra 1948 – v nadaljevanju SDČP) pod okriljem Organizacije združenih narodov (OZN ali krajše ZN). Takšna obletnica je vsekakor priložnost, da pogledamo ne samo na začetke sprejemanja SDČP, ampak tudi na nadaljnji

razvoj dogodkov na področju spoštovanja in razumevanja človekovih pravic. SDČP v 18. členu opredeljuje pravico do veroizpovedi, ki je temeljna človekova pravica, po mnenju mnogih političnih filozofov in sociologov pa sodi med najbolj temeljne človekove pravice. (Stres 2004, 15) To pravico, ki se odraža v vseh dimenzijah človekovega življenja, so želeli nekoč (tudi še danes) omejiti na povsem zasebno sfero – tako, da drugi ljudje človekove vernosti v javnosti ne bi opazili. Takšna monolitna pojavnost je izraz laicistične in relativistične države, ki ne zagotavlja pluralnosti in krni človekovo svobodo, zato je škodljiva in v nasprotju z mednarodnimi zavezami in demokracijo. Človekove pravice vključno s pravico do verske svobode predstavljajo spoštovanje človekovega dostojanstva in dajejo prispevek k njegovemu celostnemu razvoju, prav tako pa v pravni dimenziji njihovo zagotavljanje kaže na stopnjo zrelosti neke sodobne države in družbe.

V prispevku bo najprej predstavljen zgodovinski oris prvih dokumentov s področja človekovih pravic, čemur bo sledila razprava o njihovem različnem razumevanju ob sprejemanju SDČP. Izpostavili bomo določbe o verski svobodi, ki jih vsebuje konvencija in pokazali na nadaljnji razvoj človekovih pravic znotraj OZN. Videli bomo, da je svoboda veroizpovedi postala mednarodna človekova pravica, vključena v številne mednarodne konvencije in dokumente. Poudarek bo namenjen tudi razvoju mehanizmov človekovih pravic na regionalni ravni, posebej v Evropi. Prispevek bo pokazal, da svobode veroizpovedi tudi na podlagi sprejetih mednarodnih dokumentov – kljub različnim prizadevanjem – ni mogoče omejiti zgolj na zasebno sfero, saj je javno izražanje veroizpovedi pomemben del te temeljne človekove pravice.

Ko človek zavaruje svoje pravice

Ko pomislimo na človeka, se nam zdi samoumevno, da ima kot tak določene pravice in svoboščine, ki ga pravzaprav delajo človeka. Nemogoče je, da bi neka umetna tvorba odločala o tem, da nekdo ima, drugi pa nima pravice do življenja. Po naravnem pravu človek to pravico nosi s seboj, kakor tudi številne druge pravice. Pravico do življenja ima človek zato, ker je človek, ta pravica izhaja iz njegovega dostojanstva.

V zgodovini so poznani poskusi formulacije človekovih pravic in težnje ljudi, da bi se rešili jarma avtokratske nadvlade. Leta 1215 se v Angliji pojavi *Magna Carta Libertatum*, s katero angleški kralj Ivan Brez dežele priznava svoboščine vsem, vendar absolutno oblast pridrži sebi. Iz istega okolja izhajata še dva pomembna dokumenta, ki sta nastala pod okriljem angleškega parlamenta: leta 1628 je sprejeta *Petition of Right*, ki zadeva svoboščine, ki jih kralj ne sme krniti, leta 1689 pa *The Bill of Rights*, ki govori o nekaterih civilnih pravicah. (Compagnoni 1995, 219) V Združenih državah Amerike se stoletje kasneje začne boj za neodvisnost izpod angleške krone in 4. julija 1776 v Filadelfiji ratificirajo Izjavo o neodvisnosti z uvodnimi besedami, da »so vsi ljudje ustvarjeni enako, da jih je njihov Stvarnik obdaril z določenimi neodtujljivimi [naravnimi] pravicami, med katerimi so življenje, svoboda in težnja po sreči«. Le nekaj dni prej je bila sprejeta Virginijska deklaracija pravic, ki so ji sledile še druge. Virginijska deklaracija vsebuje 16 členov in že v začetku je v njej zapisano, da so vsi ljudje po naravi enako svobodni in neodvisni ter da imajo določene neodtujljive pravice, ki jih, ko stopijo na družbeno področje, ni mogoče odvzeti. Takšne pravice so življenje in svoboda, pridobivanje in posedovanje lastnine,

teženje po sreči in ohranjanje varnosti. Prav zadnji, 16. člen, pa govori o veri oziroma religiji, rekoč, da jo lahko vsi ljudje enako svobodno izpovedujejo v skladu s svojo vestjo. Ta člen se zaključi z mislijo, da je »vzajemna dolžnost vseh širiti krščansko potrpežljivost, ljubezen in dobroto drug do drugega«. Pomemben mejnik v kodifikaciji človekovih pravic predstavlja francoska revolucija in z njo Deklaracija o pravicah človeka in državljana (26. avgust 1789), ki vsebuje pravice državljanov do svobode, lastnine in varnosti. (Flores 2008, 63–71) Govori o tem, kaj lahko državljan dela znotraj danih zakonskih predpisov. V njej je najti vzporednice z Virginijsko deklaracijo. Francoska Deklaracija o pravicah človeka in državljana v svojem 10. členu določa, da ne sme biti nihče vznemirjen zaradi svojega verskega prepričanja. Omejitev verske svobode upravičuje motenje javnega reda, kar je kasneje kot določilo prešlo v številne mednarodne in nacionalne zakonodaje.

Organizacija združenih narodov – človekove pravice kot dva svetova

Brez dvoma so posledice prve in druge svetovne vojne tiste, ki so svet in svetovne voditelje privedle do zaključka, da je treba za vzpostavitev svetovnega miru ukrepati na širši ravni. Pojavijo se iniciative za oblikovanje mednarodne organizacije. V tem duhu se avgusta 1941 sestaneta ameriški predsednik Roosevelt in britanski predsednik vlade Churchill, ki na krovu bojne ladje *Prince of Wales* podpišeta Atlantsko listino, ki ji januarja naslednje leto sledi podpis Deklaracije združenih narodov, ki jo podpiše šestindvajset vlad. Ta deklaracija je bila temelj za kasnejšo ustanovitev OZN (Flores 2008, 199), do katere je prišlo 26. junija

1945, med ustanovnimi članicami pa je bila tudi takratna Jugoslavija.

Na tem mestu želimo omeniti izjemno pomembno osebnost tistega časa in prostora, Libanonca Charlesa Malika,¹ predstavnika Libanona na konferenci za ustanovitev OZN v San Franciscu, kasneje tudi libanonskega veleposlanika v ZDA (1945–1955). Malik se je dobro zavedal, da za zagotovitev miru v svetu ni dovolj zgolj tehnična organizacija – potrebna je resnična pravičnost. Med drugim je dejal: »Dokler ne zagotovimo resničnih pogojev za duhovno in intelektualno zdravje in dokler ne določimo pravih pozitivnih pojmov, na podlagi katerih bi človek lahko živel, se bojim, da bo vse naše delo na tej konferenci zaman.« (Malik 2000, 15) Zavedal se je pomembnosti človekove duhovne danosti in realne možnosti, da se kot tak razvija.

Kmalu po ustanovitvi OZN se je pričelo delo za pripravo SDČP. Številne delovne skupine, podskupine in komisije so razpravljale o tem, kaj sploh so človekove pravice, katere so in kakšen je njihov pomen za človeštvo in svetovni mir. Delo ni bilo lahko, saj je bilo treba doseči čim širše soglasje med državami članicami organizacije. Na enem izmed takšnih srečanj je Malik predlagal štiri temeljna načela, ki bi jih morala upoštevati SDČP: človeška oseba pomeni človeško bitje v svojem resničnem in konkretnem bistvu v družbi in se kot taka nahaja v bistveni prednosti pred kakršnokoli skupino, ki ji morebiti pripada; človekove misli in vest so njegove najbolj svete in nedotakljive danosti; kakršnakoli prisila, ki neposredno zahteva človekovo soglasje, je napačna; kate-

1 Delo Charlesa Malika pri OZN je dobro predstavila ameriška pravnica Mary Ann Glendon (1999).

rakoli skupnost, ki ji človek pripada, se lahko moti, kakor se lahko moti vsak človek. (29) Ta štiri načela so pri nekaterih iz Malikove skupine naletela na neodobravanje, skoraj ogorčenje. Najbolj jim je iz ideoloških razlogov nasprotoval predstavnik Sovjetske zveze Tepljakov, kar je povsem razumljivo. Za državo, ki nadzira ne samo javno, ampak tudi zasebno življenje državljanov, ki namesto njih sprejema temeljne življenjske odločitve, je bilo Malikovo razmišljanje nesprejemljivo. Tepljakov je zavzel stališče, da »posameznika ne moremo ločiti od družbe, od skupine ali od skupnosti. Prav tako ne moremo ločiti skupnosti od posameznika.« (30) Razumeti moramo, da je takšno razmišljanje tudi danes navzoče v različnih še obstoječih totalitarnih sistemih in je bilo nekoč tudi v Sloveniji, saj totalitarni sistemi ne omogočajo ali priznavajo posameznikove svobode in pravic. Predstavnik Združenega kraljestva je želel zavzeti nevtralno držo, medtem ko je bila predstavnica ZDA, Rooseveltova, mnenja, da je treba posameznikom v družbi zagotoviti pravice. Tudi francoski predstavnik se je nagibal k stališču, da je pravica posameznika pred pravico skupnosti, saj »nima nobena človeška oblast pravice od posameznika zahtevati, da zanika svojo vest«. (36) Malik je na koncu postavil vprašanje, ali obstaja država za dobro ljudi ali pa obstaja človek za dobro države, in seveda odgovoril pritrdilno na prvi del vprašanja. Menil je, da če takšen pogled v formulaciji človekovih pravic ne bo prevladoval, bodo totalitarne države zmagale tudi v tej najbolj »sveti« stvari. (39)

Pogledi Malika in Tepljakova glede človekovih pravic in svoboščin so bili diametralno nasprotni. Medtem ko je prvi želel, da se zavaruje človekovo dostojanstvo, je drugi poskušal doseči, da se tudi s pravnimi sredstvi izvaja nadzor nad človekom in da je ta kolikor mogoče odvisen od države.

Naloga pripraviti besedilo SDČP je bila zaupana Komisiji za človekove pravice, ki je spadala pod Ekonomski in socialni svet OZN. Osnutek besedila deklaracije je bil poslan vladam članicam OZN z namenom, da podajo svoje mnenje. Vpliv na besedilo so imele tudi nevladne organizacije, vključno takšne z versko konotacijo. (Fornasier 2008, 143–152)² Končno besedilo je bilo nato v potrditev posredovano Generalni skupščini OZN. 10. decembra 1948 je 48 držav glasovalo za sprejetje besedila, nobena ni bila proti, 8 pa se jih je vzdržalo (Belorusija, Češkoslovaška, Poljska, Ukrajina, Sovjetska zveza, Jugoslavija, Južna Afrika in Savdska Arabija). Vidimo lahko, da se Jugoslavija (in z njo Slovenija) takrat ni postavila med najbolj ugledne in razvite države. Kljub vsemu je v mednarodni skupnosti sprejetje SDČP z veliko večino in brez glasu proti pomenilo velik uspeh in usmeritev poti za delo v prihodnje, žal pa se boj za osvoboditev izpod totalitarističnih sistemov in ravnanj bije še danes.

Verska svoboda v SDČP

Prav posebno težavo je pri glasovanju o SDČP za nekatere države predstavljal njen 18. člen, ki se glasi: »Vsakdo ima pravico do svobode misli, vesti in veroizpovedi; ta pravica vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero, kakor tudi njuno svobodno, javno ali zasebno izražanje, bodisi posamezno ali v skupnosti z drugimi, s poučevanjem, z

- 2 Kakor razlaga Fornasier, so končno besedilo SDČP usklajevali predstavniki vlad, vendar pa so imele vpliv nanj tudi nevladne organizacije, med njimi takšne z versko konotacijo, ki so aktivno sodelovale v Komisiji ZN za človekove pravice. To je dejansko predvidevala že Ustanovna listina ZN (71. člen). Njihovo sodelovanje je bilo posvetovalne narave, kakor tudi sodelovanje mednarodnih in državnih organizacij.

izpolnjevanjem verskih dolžnosti, z bogoslužjem in opravljanjem obredov.«³ Za države, ki so z navedenim členom imele težave, je bilo javno izpovedovanje vere nekaj nepredstavljivega in celo grožnja državi kot taki. Omenjeni člen z vidika svoboščin vsebuje tri razsežnosti: misel, vest in veroizpoved. Medtem ko v danem primeru svoboda misli pomeni oblikovanje svojih prepričanj glede verskih zadev oziroma svobodo do tega, da ima človek lasten pogled na svet in življenje, pomeni svoboda vesti izpovedovanje lastne vere neodvisno od katerekoli zunanje pogojenosti. Najbolj konkretna je svoboda veroizpovedi, ki vključuje tako zasebno kakor tudi javno izkazovanje verskega prepričanja. Pravica do veroizpovedi po SDČP pomeni izbirati, spreminjati in izpovedovati vero. Verska svoboda je najprej predstavljala svobodo verujočih, šele kasneje pa je pomenila tudi pravico do tega, da nekdo ni veren oziroma da ne pripada nobeni religiji, da je agnostik ali ateist. (D'Arienzo 2008, 334–335) Medtem ko je pravica do svobode misli in vesti absolutna, pa je mogoče zunanje ali javno izražanje verskih prepričanj omejiti. Te omejitve morajo biti vnaprej določene z zakonom, njihov »izključni namen [pa] je zavarovati obvezno priznanje in spoštovanje pravic in svoboščin drugih ter izpolnjevanje pravičnih zahtev morale, javnega reda in splošne blaginje v demokratični družbi« (29. člen SDČP).⁴

- 3 »Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.«
- 4 Tu je pomembno opozoriti tudi na drugi odstavek preambule SDČP: »Ker sta zanikanje in teptanje človekovih pravic pripeljala do barbarških dejanj, žaljivih za človeško vest, in ker je bila stvaritev sveta, v katerem bi imeli vsi ljudje svobodo govora in verovanja in v katerem

Korak naprej glede varstva človekovih pravic v OZN

Ker SDČP ni bila pravno zavezujoč dokument, ki bi zagotavljal spoštovanje človekovih pravic v državah podpisnicah, saj za takšno zagotavljanje ni vseboval nobenega (pravnega) mehanizma, je bila njena učinkovitost v primerih konkretnih zlorab vprašljiva.⁵ Del mednarodne stroke je bil po sprejetju SDČP mnenja, da ta državam nalaga izključno moralne obveznosti, saj je šlo za dokument brez pravno zavezujoče učinkovitosti, ki se ga je razumelo bolj kot priporočilo. Korak naprej sta bila dva mednarodnopravno zavezujoča dokumenta OZN: Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, v nadaljevanju MPESKP (sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI), veljati je začel 3. januarja 1976), in Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah, v nadaljevanju MPDPP (sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI),⁶ veljati je začel 23. marca 1976). Oba dokumenta sta stopila v veljavo tri mesece po dnevu, ko je generalni sekretar OZN prejel petintrideseto ratifikacijsko ali pristopno listino. To se je zgodilo skoraj deset

ne bi živeli v strahu in pomanjkanju, spoznana za najvišje prizadevanje človeštva ...« Določbe, ki se nanašajo na vero, najdemo v SDČP še v členih, ki govorijo o pravici do sklenitve zakonske zveze in pravici do izobraževanja. Gl. npr. Šturm, Drenik in Prepeluh (2004), 19–20.

- 5 Od nastanka OZN se je od te organizacije veliko pričakovalo, imela pa je omejene pristojnosti. Več o tem: Papini (2008).
- 6 Republika Slovenija (RS) je bila v preteklosti del nekdanje Jugoslavije in je v skladu z mednarodnim javnim pravom na podlagi ustreznih notifikacij pravna naslednica nekaterih sporazumov, h katerim je pristopila oziroma jih je sklenila Jugoslavija. Iz Akta o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v Mednarodni agenciji za atomsko energijo (Ur. l. RS, št. 35/92 – Mednarodne pogodbe, št. 9/92), je razvidno, da je RS pravna naslednica MPDPP in MPESKP. Podrobneje o tem: Grašek (2013).

let po sprejetju. Dokumenta sta po svoji naravi mednarodni pogodbi in kot taka za države pravno zavezujoča. MPDPP med drugim vključuje pravico do življenja, verske svobode⁷ in svobode izražanja, MPESKP pa se osredotoča na pravice posameznikov do socialne varnosti, življenjskega standarda, pravičnih delovnih pogojev idr. SDČP in oba omenjena protokola sestavljajo t. i. Mednarodno listino človekovih pravic.⁸ Generalna skupščina OZN je leta 1966 sprejela dva izbirna protokola k MPDPP. Do oblikovanja prvega protokola (sprejet 16. decembra 1966 z resolucijo št. 2200 A (XXI), veljati je začel 23. marca 1976) je prišlo, ker so države pogodbenice menile, »da bi bilo za nadaljnje doseganje ciljev MPDPP in za uresničevanje njegovih določb smotrno omogočiti Odboru za človekove pravice [...], da, kakor je predvideno v pričujočem Protokolu, sprejema in obravnava sporočila od posameznih oseb, ki trdijo, da so žrtve kršitev katerekoli pravice, določene v Paktu«, drugi protokol (sprejet 15. decembra 1989 z resolucijo št. 44/128) pa se je nanašal na odpravo smrtne kazni. Generalna skupščina OZN je sprejela tudi izbirni protokol k MPESKP (sprejet 10. decembra 2008 z resolucijo A/RES/63/117, veljati je začel 5. maja 2013), da bi države članice v kar največji meri spoštovale pravice in zaveze iz MPESKP, tudi s pravno pomočjo. Odbor za človekove pravice oziroma Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice sta torej tista, ki sprejemata in obravnavata kršitve, ko je pritožnik iz-

- 7 O verski svobodi govori 18. člen MPDPP, čigar formulacija je po vsebini zelo podoba 18. členu SDČP. Omeniti velja, da četrti odstavek 18. člena MPDPP vsebuje zavezo držav pogodbenic »spoštovati pravico staršev oziroma zakonitih skrbnikov, da svojim otrokom zagotovijo tisto versko in moralno vzgojo, ki je v skladu z njihovim lastnim prepričanjem«.
- 8 Gl. npr. uvodnik v zbirki dokumentov (Drenik, Jager Agius 2008), ki je bila izdana ob 60. obletnici razglasitve SDČP.

črpal pravna sredstva v svoji državi ali ko so ta neučinkovita. Kljub vsemu je takšna procedura bolj načelne poravnalne oziroma upravne narave in Odbor državi kršiteljici ne izreče nobene kazni, ampak zgolj priporočila in mnenje. To lahko za državo pomeni določeno moralno težo, posebej v njeni mednarodni pojavnosti – druge države lahko nanjo gledajo z nezaupanjem in neodobravanjem ter ima lahko na tak način težave pri sklepanju mednarodnih pogodb, pri bilateralnih pravnih dejanjih itd.

Kljub vsemu moramo poudariti, da MPDPP vsebuje pomembno zavezo držav pogodbenic, da bodo ljudem na svojem ozemlju z zakoni in drugimi ukrepi v skladu z ustavnimi postopki zagotavljale sprejete pravice (prvi in drugi odstavek 2. člena) ter »zagotovile, da bodo pristojne sodne, upravne ali zakonodajne oblasti in katerikoli drugi pristojni organi odločali o pravicah osebe, ki vloži pritožbo, in razvili možnosti za sodno varstvo« (druga točka tretjega odstavka 2. člena). Države so po MPDPP in MPESKP tudi dolžne redno periodično poročati Odboru za človekove pravice in Odboru za ekonomske, socialne in kulturne pravice o izvrševanju svojih obveznosti po obeh paktih, odbora pa o vsakem poročilu sprejmeta sklepne ugotovitve, ki vsebujejo oceno spoštovanja posameznih določb paktov s strani držav.⁹ Zagotavljanje (človekovih) pravic je torej bistvena naloga države, prav tako je njena naloga nuditi pravno varstvo tistim, ki so jim pravice kršene.

9 Vsa poročila Republike Slovenije za obdobje od 1992 do 2008 so zbrana v zbirki dokumentov, navedeni v prejšnji opombi.

Pravica do verske svobode kot mednarodna človekova pravica

Prvi mednarodni dokument, v katerem se pojavi pravica do verske svobode, je SDČP OZN in njen 18. člen. Ta pravica je bila kasneje zapisana še v drugih pomembnejših mednarodnih dokumentih. Pojavi se v 18. členu in v prvem odstavku 2. člena MPDPP, v 9. in 14. členu Evropske konvencije o človekovih pravicah (EKČP), v 12. členu in v prvem odstavku 1. člena Ameriške konvencije o človekovih pravicah ter v 8. in 2. členu Afriške listine o človekovih pravicah. Pravice, ki se nanašajo na vero, so zapisane tudi v 14. členu Konvencije OZN o otrokovih pravicah (sprejeta z resolucijo št. 44/25 dne 20. novembra 1989, veljati začne 2. septembra 1990) in v 4. členu Konvencije OZN o statusu beguncev (sprejela jo je Diplomatska konferenca ZN o statusu beguncev in oseb brez državljanstva 28. julija 1951, veljati pa je začela 22. aprila 1954). MPDPP in Ameriška konvencija o človekovih pravicah uvrščata pravico do verske svobode med t. i. pravice, od katerih ni mogoče odstopiti oziroma v katere ni mogoče poseči niti v času državne ali splošne nevarnosti.

Po sprejemu SDČP potrjevanje splošnih določil glede verske svobode in z njo povezane nediskriminacije na načelni ravni v drugih dokumentih ni predstavljalo hujših težav. Te so se pojavile, ko je prihajalo do nespoštovanja teh določil v praksi. V šestdesetih letih 20. stoletja je v OZN obstajalo močno gibanje, ki si je prizadevalo za sprejetje dokumenta (konvencije ali deklaracije), ki bi še bolj podrobno opredelil varstvo človekove pravice do veroizpovedi. Sprejetje tovrstne konvencije ni bilo mogoče, saj je tak pristop veliko zahtevnejši od zgolj formulacije nekaterih splošnih načel. To je nazorno razvidno iz dveh primerov. Prvi je ta, da je

komunistična stran menila, da bi lahko varovanje zgolj vere ali religije pomenilo diskriminacijo za ateistična ali neverujoča prepričanja – dejstvo, da je bila beseda »prepričanje« vključena v 18. člen SDČP, je dodatno krepilo vztrajanje komunističnih držav v svojih stališčih. Drugi primer pa kaže na problematičnost besed, prav tako iz 18. člena SDČP, da namreč pravica do veroizpovedi »vključuje svobodo spreminjati prepričanje ali vero«. Takšni formulaciji so po letu 1948, ko je bila SDČP že sprejeta, v veliki meri nasprotovale muslimanske države in že leta 1966 sprejeti MPDPP v 18. členu¹⁰ takšne besedne zveze ne vključuje več, saj pravi, da pravica do veroizpovedi »vsebuje svobodo imeti ali sprejeti vero ali prepričanje«, ne vključuje pa tudi pravice spreminjati vere ali prepričanja, čeprav je bilo splošno razumljeno, da beseda »sprejeti« lahko pomeni tudi spremeniti vero. (Walter 2012, 590–591) Generalna skupščina ZN je naposled leta 1981 sprejela Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja (sprejeta 25. novembra 1981 z resolucijo A/RES/36/55), ki pa niti posredno ne omenja več možnosti spreminjanja vere. Kljub vsemu je v njenem 8. členu rečeno, da nič v tej deklaraciji ne sme biti razumljeno kot zoženje ali omejevanje pravic, ki so že zagotovljene s SDČP in drugimi mednarodnimi dokumenti s področja človekovih pravic.¹¹ Omenjena deklaracija, ki podrobno opredeljuje pravice, povezane z versko svobodo, ni pravno zavezujoč dokument mednarodnega prava, služi pa kot pomemben pripomoček za razlago formalno zavezujočih mednarodnih zavez s področja verskih pravic

10 Gl. tudi Splošni komentar 18. člena MPDPP Odbora za človekove pravice: Human Rights Committee (1993).

11 Podrobneje o tem: Taylor (2005).

(592) ter vpliva na prakso držav, mednarodno sodelovanje in oblikovanje mednarodnega prava.

Regionalno varstvo človekovih pravic

V različnih delih sveta se je za varstvo človekovih pravic in svoboščin na podlagi določenih skupnih pravnih, moralnih in kulturnih temeljev izoblikoval nadnacionalni pravosodni sistem. Ta regionalni sistem sicer priznava avtonomijo nacionalne zakonodaje, vendar jo na neki način nadzira in na podlagi pravnih pooblastil korigira. V evropskem pravem sistemu znotraj Sveta Evrope deluje Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ustanovljeno z EKČP, znotraj Evropske unije pa ima določene pristojnosti glede temeljnih pravic Sodišče Evropske unije.¹² Ob ustanovitvi ESČP »si države ustanoviteljice niso prizadevale za nič več kot za korak dlje od Splošne deklaracije Organizacije združenih narodov o človekovih pravicah iz leta 1948 ter za evropski nadzor nad spoštovanjem človekovih pravic v času neposredno po izkušnji strahot nacionalsocialističnega in fašističnega režima ter naraščajoče nevarnosti komunističnega totalitarizma in strahu pred komunističnim blokom«. (Zobec 2016, 127–128) Danes ima ESČP pomembno vlogo v evropskem pravem sistemu glede varovanja človekovih pravic, pred seboj pa imamo »neizmeren in komaj obvladljiv korpus judikature ESČP«. (127) Na področju obeh Amerik je poznana Organizacija ameriških držav, ki svoje naloge opravlja preko Komisije in Medameriškega sodišča človekovih pravic.¹³ Človekove pravice so na afriški celini posebej varovane znotraj Afriške

¹² O tem gl. npr.: Gianniti (2013).

¹³ O tem gl. npr.: Sandoval (2013).

unije preko Afriške komisije za pravice človeka in ljudstev ter preko istoimenskega sodišča.¹⁴ V Aziji podobnega sodišča ni, gredo pa aktivnosti Združenja jugovzhodnih azijskih dežel, znotraj katerega deluje Medvladna komisija za človekove pravice, v smer zagotavljanja človekovih pravic.¹⁵

Ti regionalni sistemi (v glavnem) omogočajo posamezniku, ki so mu v neki državi kršene človekove pravice, da se s tožbo proti državi kršiteljici obrne na višji naddržavni organ, na mednarodno sodišče. Priznati je treba, da ti mehanizmi niso uspeli povsem omejiti vpliva državnega aparata na doseganje spoštovanja človekovih pravic, vendar drži, da se preko teh regionalnih sodišč kaže volja po tem, kako v posameznih državah zagotoviti človekove pravice, prav tako se iskanje pravic posameznikov ne ustavi pri odločitvah državnih institucij. To lahko trdimo posebej za evropski pravni sistem, kjer morajo sodišča posameznih držav upoštevati sodno prakso sodišča iz Strasbourga oziroma iz Luksemburga. (Buonomo 2015, 59)

Sklep

Veliko lažje je človekove pravice zapisati v konvencije, deklaracije in ustave, kakor pa jih zagotavljati. Pravica do verske svobode, ki se v kakem mednarodnem dokumentu prvič pojavi prav v SDČP, je pravica, za katero se zdi, da mnogim še danes ni povsem jasno, kaj bi z njo počeli oziroma kako bi jo varovali. Skozi sodno prakso različnih sodnih instanc po svetu, z razvojem mednarodnega prava človekovih pravic

14 O tem gl. npr.: Amao (2010).

15 O tem gl. npr.: Muntarbhorn (2013).

in s pomočjo nevladnih skupin vendarle prihaja do vedno večjega zavedanja, da je vera, ki jo posameznik izpoveduje zasebno ali javno, posamezno ali v skupnosti, nekaj tako intimnega, bistvenega in neločljivo povezanega z njegovim osebnim razvojem ter pogledom na družbo in svet, da jo je treba obravnavati z vso skrbnostjo, omogočati njeno izpovedovanje in primerno ukrepati tam, kjer do kršitev prihaja. Jasno je, da so »Cerkve in druge verske skupnosti, ki po tradiciji obstajajo v obliki organiziranih struktur, v demokratični družbi nepogrešljiv sestavni del pluralizma«. (Naglič 2014, 684) S svojim kritičnim pogledom bdijo nad družbenimi spremembami in povsem legitimno sodelujejo pri obravnavanju moralno-etičnih vprašanj. Posameznik se z vero osebno srečuje od rojstva do smrti, spremlja ga na pomembnih življenjskih prelomnicah, kot so krst, birma in poroka, ki so ji že v predkrščanski dobi pripisovali pomen svetega in presežnega (Saje 2017, 128–129), prav tako se posameznikovo delovanje v družbi odraža v zagovarjanju vrednot, ki jih je prejel po veri.

Tako SDČP kakor tudi druge konvencije o človekovih pravicah v povezavi s pravico do verske svobode spodbujajo in zagotavljajo nediskriminacijo in enakost pred zakonom. Prav kršitve te pravice so velikokrat privedle do vojn in drugih oblik trpljenja (kar se še vedno dogaja). OZN je želela z omenjeno Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja spodbuditi razumevanje, strpnost in spoštovanje v zadevah, ki so povezane s pravico do verske svobode, prav tako je bilo v deklaraciji izraženo prepričanje, da lahko svoboda veroizpovedi prispeva svoj delež k doseganju miru v svetu, socialni pravičnosti in miru med narodi. Generalna skupščina ZN je z deklaracijo opozorila na pojavnost verske diskriminacije in izraze verske

nestrpnosti (Deklaracijo o odpravi vseh oblik nestrpnosti in diskriminacije na podlagi vere ali prepričanja, preambula), ki so žal prisotni tudi danes. Ta nestrpnost »pomeni, da so nekateri ljudje (posebno kristjani) obravnavani drugače zaradi svojega religioznega prepričanja ali kulturne raznolikosti«. (Slatinek 2014, 295) Kaže se v sovražnem govoru, napadih na predstavnike verskih skupnosti in v številnih drugih oblikah.

OZN nadaljuje z aktivnostmi za preprečevanje verske nestrpnosti in diskriminacije. Pod okriljem Urada visokega komisarja ZN za človekove pravice (resolucija Generalne skupščine ZN 48/141 z dne 20. december 1993) deluje Posebni poročevalec ZN o svobodi veroizpovedi ali prepričanju (odločitev Ekonomskega in socialnega sveta ZN 2000/261),¹⁶ ki ugotavlja ovire za uresničevanje verske svobode in daje priporočila, da bi se te odpravile.

Sklenemo lahko, da je OZN že v svojih začetkih posebno pozornost namenjala varovanju pravice do verske svobode in si je v nadaljevanju svojega obstoja prizadevala, da bi se ta pravica mogla uresničevati v vseh državah. To svojo aktivnost nadaljuje tudi danes, po sedemdesetih letih od sprejetja SDČP, preko raznih odborov in komisij, njena prizadevanja pa so dobila odmev v številnih drugih organih za zagotavljanje človekovih pravic po svetu.

16 Ta organ je prvotno nosil ime Posebni poročevalec o verski nestrpnosti (resolucija Komisije ZN za človekove pravice 1986/20), z zgoraj navedeno odločitvijo Ekonomskega in socialnega sveta ZN pa se je preimenoval.

Reference

Amao, Olufemi. 2010. The African Regional Human Rights System. V: *International Human Rights Law: Six Decades after the UDHR and Beyond*, 235–252. Ur. Mashood A. Bede-rin, Manisuli Ssenyonjo. London: Ashgate.

Buonomo, Vincenzo. 2015. Proliferazione e soggettivismo nei diritti umani negli ultimi decenni. V: *Diritti umani, speranza e delusioni*, 39–62. Ur. Jose T. Martin de Agar. Rim: EDUSC.

Compagnoni, Francesco. 1995. *I diritti dell'uomo. Genesi, storia e impegno cristiano*. Cinisello Balsamo: San Paolo.

D'Arienzo, Maria. 2008. La libertà religiosa nella Dichiarazione Universale dei Diritti dell'Uomo e l'evoluzione della Chiesa Cattolica. V: *Dialogo interculturale e diritti umani. La Dichiarazione Universale dei Diritti Umani. Genesi, evoluzione e problemi odierni (1948–2008)*, 331–345. Ur. Luigi Bonanate, Roberto Papini. Bologna: Il Mulino.

Drenik, Simona; Jager Agius, Irena, ur. 2008. *Poročila Slovenije po mednarodnih pogodbah Združenih narodov o človekovih pravicah. Zbirka dokumentov*. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve RS, Sektor za mednarodno pravo.

Flores, Marcello. 2008. *Storia dei diritti umani*. Bologna: Il Mulino.

Fornasier, Roberto. 2008. L'influenza delle ONG sulla Dichiarazione Universale dei Diritti dell'Uomo. V: *Dialogo interculturale e diritti umani. La Dichiarazione Universale dei Diritti Umani. Genesi, evoluzione e problemi odierni (1948–2008)*, 139–165. Ur. Luigi Bonanate, Roberto Papini. Bologna: Il Mulino.

Gianniti, Pasquale. 2013. I diritti fondamentali nell'Unione Europea. La Carta di Nizza dopo il Trattato di Lisbona. Bologna: Zanichelli.

Glendon, Mary A. 1999. Il laico nell'agone pubblico. *Studi Cattolici* 465: 741–748.

Grašek, Mateja. 2013. Nasledstvo Republike Slovenije glede mednarodnih pogodb nekdanje SFRJ. V: *Pravo mednarodnih pogodb*, 123–152. Ur. Ana Polak Petrič, Irena Jager Agius, Andraž Zidar. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.

Human Rights Committee. 1993. *Compilation of General Comments and General Recommendations Adopted by Human Rights Treaty Bodies*. New York: United Nations.

Malik, Habib C., ur. 2000. *The Challenge of Human Rights. Charles Malik and the Universal Declaration*. Oxford: Charles Malik Foundation.

Muntarbhorn, Vitit. 2013. The South-East Asian System for Human Rights Protection. V: *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, 467–482. Ur. Scott Sheeran, Nigel Rodley. London, New York: Routledge.

Naglič, Andrej. 2014. Svoboda izražanja vere. *Bogoslovni vestnik* 74, št. 4: 681–688.

Papini, Roberto. 2008. Intorduzione. Il dibattito attorno ai principi della Dichiarazione del 1948. Problemi di ieri e problemi di oggi. V: *Dialogo interculturale e diritti umani. La Dichiarazione Universale dei Diritti Umani. Genesi, evoluzione e problemi odierni (1948–2008)*, 31–62. Ur. Luigi Bonanate, Roberto Papini. Bologna: Il Mulino.

Saje, Andrej. 2017. Zakonska zveza protestantov s stališča Katoliške cerkve. *Edinost in dialog* 72, št. 1/2: 127–139.

Sandoval, Clara. 2013. The Inter-American System of Human Rights and Approach. V: *Routledge Handbook of International Human Rights Law*, 427–444. Ur. Scott Sheeran, Nigel Rodley. London, New York: Routledge.

Slatinek, Stanislav. 2014. Verska nestrpnost med zakonci. *Bogoslovni vestnik* 74, št. 2: 295–303.

Stres, Anton. 2004. Svoboda veroizpovedi kot temeljna človekova pravica v slovenski tranziciji. *Bogoslovni vestnik* 64, št. 1: 15–20.

Šturm, Lovro; Drenik, Simona; Prepeluh, Urška. 2004. Sveto in svetno – pravni vidiki verske svobode. Celje: Mohorjeva družba.

Taylor, Paul. 2005. Freedom of Religion. *UN and European Human Rights Law and Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walter, Christian. 2012. The Protection of Freedom of Religion Within the Institutional System of the United Nations. V: *Universal Rights in a World of Diversity. The Case of Religious Freedom*, 588–603. Ur. Mary Ann Glendon, Hans F. Zacher. Vatikan: Pontifical Academy of Social Sciences.

Zobec, Jan. 2016. Polje proste presoje in konflikt svobode izražanja z zasebnostjo. V: *Slovenske misli o mednarodnih odnosih in pravu*, 125–168. Ur. Andraž Zidar, Sanja Štiglic. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.